

KONGRESI, SIMPOZIJI, DRUŠTVENO ŽIVLJENJE

14. mednarodni kongres krščanske arheologije

Dunaj, 19.–26. september 1999

Na Dunaju je od 19. do 26. septembra 1999 v organizaciji Inštituta za klasično arheologijo Univerze na Dunaju potekal 14. mednarodni kongres krščanske arheologije z naslovom: Zgodnje krščanstvo med Rimom in Konstantinoplom (Frühes Christentum zwischen Rom und Konstantinopel). Na kongresu je sodelovalo preko sto predavateljev iz evropskih in neevropskih držav, ki so s stališča različnih ved (arheologije, zgodovine, umetnostne zgodovine, cerkvene zgodovine, epigrafike in numizmatike) poskušali osvetliti fenomen zgodnjega krščanstva.

Po slovesni otvoritvi kongresa s kulturnim programom in slavnostnim predavanjem *Pauline Danceel-Voûtejeve* (From Madaba to Mallorca: The Iconographical Programme of the Church Building and the Image in its Context) se je s ponedeljkom, 20. septembra, začel njegov delavni del. Zaradi velikega števila predavanj je delo samo dopoldan potekalo v obliki plenarnih predavanj, medtem ko so predavatelji popoldan svoje prispevke predstavili v eni izmed petih tematskih delovnih skupin. Predstavljene vsebine so prostorsko pokrivalo celotno področje rimskega imperija. Podobo krščanstva, njegovega najsevernejšega dela, na britanskem otočju je v svojem prispevku osvetlil *Michael J. Jones* (Lincoln Archaeology, Velika Britanija). Rezultate raziskav na severu Afrike sta predstavili *Rosa Maria Carra Bonacasa* (Università di Palermo, Italija) s predstavitvijo mozaikov cerkva v Kireni ter *Susan T. Stevens* (Randolph-Macon Woman's College, ZDA), ki se je posvetila krščanskemu romarskemu središču v predmestju Kartagine. Na skrajnem vzhodu imperija so pozornost raziskovalcev pritegnili Resafa ob meji s Perzijo (*Stephan Westphalen*, Deutsches Archäologisches Institut v Siriji), Abhazija ob Črnem morju (*Ljudmila Hruškova*, Russian State University for the Humanities, Rusija) ter predvsem Krim (*Vitalij M. Zubar'*, Akademija Nauk Ukraini, Ukrajina; *Alla Romančuk*, Uralski-Universitet, Rusija; *Aleksander Ajbabin*, Académie Nationale des Sciences de l'Ukraine – séction Crimée v Ukrajini). Ostali so predstavili življenje ljudi na ozemlju znotraj začetnih meja.

Fabrizio Bisconti (Pontificia Commissione di Archeologia Sacra, Vatikan) se je v svojem predavanju posvetil stenskemu figuralnemu slikarstvu, predvsem primerjavi spomenikov, ki so nastali v Rimu in Konstantinoplu, ter predstavitvi značilnih motivov. Ob primerjavi ustvarjalnosti Vzhoda in Zahoda se je ustavil tudi *Johannes G. Deckers* (Ludwig-Maximilians-Universität München, Nemčija). Na osnovi primerov figuralnih grobnih reliefov iz obdobja Teodozijeve dinastije, ki so jih v zadnjih dvajsetih letih odkrili v Istanbulu, je izdelal primerjavo z najdbami v Rimu, Milanu in Ravenni. Tako kot pred njim *F. Bisconti* je opozoril na podobnosti v izbiri tematike. Na reliefih vseh štirih mest srečamo upodobitve apostolov, t.i. Maiestas Christi, upodobitve umrlih ter predstavitve nekaterih prizorov iz Stare in Nove zaveze. Vendar pa nekaterih v Konstantinoplu izpričanih motivov na Zahodu ne srečamo ali pa jih srečamo v povsem drugačni obliki (taki primeri so na primer: Habakuk in Beg iz Egipta). Drugačna so bila predavateljeva opažanja ob analizi oblikovne izvedbe reliefov, ki je pokazala na povsem očitne razlike v poznanem gradivu obravnavanih področij. Na sarkofagu, ki so ga odkrili v bližini kraja Mula na jugovzhodu Španije, je *Elena Conde Guerri* (Facultad de Letras, Španija) v zelo poškodovanih reliefnih podobah razbrala upodobitev čudeža, v katerem je apostol Peter iz skale izvalil vodo. Kanonski spisi Svetega pisma zgodbe ne poznajo, vendar je bila med kristjani zgodnjekrščanskega obdobja zelo razširjena in tudi pogosto upodobljena.

Dieter Kolor in *Achim Arbeiter* pa sta predstavila vzroke, zaradi katerih menita, da bi bilo potrebno dopolniti sedanje interpretacije poznanih stenskih in obočnih mozaikov. Opozorila sta, da nova materialna odkritja zadnjih let ter boljše razumevanje podatkov pisanih virov in virov upodabljajoče umetnosti, ki ga omogočajo izkopavanja in restavratorsko delo, nudijo široko materialno osnovo za razpravo ter opozarjajo na nujnost zavedanja, da poznamo le majhen del

antičnega mozaičnega bogastva. Na področju arhitekturne dejavnosti je na sorodne poteze Vzhoda in Zahoda opozorila *Sema Alpaslan* (Hacettepe Üniversitesi, Turčija) in v svojem predavanju predstavila skupne elemente, ki so oblikovali zgradbe v prestolnicah obeh polovic cesarstva. *Constantine P. Charalampidis* (Aristotelian University of Thessaloniki, Grčija) je predstavil mozaike rotunde v Solunu. Na mozaikih, ki so bili izdelani okoli leta 400, so upodobljeni svetniki iz obdobja zgodnjega krščanstva ter motivi iz rastlinskega in živalskega sveta Mediterana. Prvi ikonografski sklop (frontalno upodobljeno skupino svetnikov) je predavatelj označil za vzorec, po katerem so v Justinijanovem času izdelali mozaiko v cerkvi S. Apollinare Nuovo v Ravenni. O motiviki in načinu predstavitve rastlinskega in živalskega sveta na mozaikih solunske rotunde pa meni, da sta našla posnemovalce po vsem antičnem krščanskem svetu, ki je upodobitve simbolično povezoval s srečo življenja v paradizu in veseljem verujoče Cerkve.

Podobno je *Olof Brandt* (Italija) izpostavil vpliv lateranskega baptisterija ter zavrnil teorijo o vzorčni vlogi milanskega baptisterija pri gradnji oktagonalnih krstilnic v cesarstvu. Po njegovem mnenju, naj bi bil baptisterij v Lateranu tisti, ki so ga posnemali ob gradnji podobnih stavb v Konstantinoplu in Milanu. Baptisterijem in krstilnim bazenčkom, njihovi velikosti, obliki, številu in vključitvi v cerkveni kompleks se je v svojem prispevku posvetil *Sebastian Ristow* (Nemčija). Opozoril je, da razlike, ki jih srečamo v različnih delih cesarstva in v različnih obdobjih, niso zgolj formalne narave, marveč so pogosto odraz potreb poteka liturgije.

Paola de Santis (Italija) je na osnovi analize različnih vplivov zahodno-afriškega in vzhodno-grškega sveta, ki jih lahko razberemo v geometrijskih vzorcih mozaičnega tlaka cerkve v San Giustu na severu Apulije, v obravnavanih mozaikih našla primer težnje po poenotenju vzorcev v mozaični umetnosti 5. in 6. stoletja. Na prepletanje vplivov Rima in Konstantinopla v arhitekturni podobi Ravenne v 4. in 5. stoletju je opozorila *Clementina Rizzardi* (Dipartimento di Archeologia, Italija), ki pa procesa ni pripisala spontanemu razvoju, temveč vplivu pomembnih osebnosti (Gala Placidia, Teoderih, Justinijan), ki so gradile javne stavbe v mestu. *Jasminka Čus-Rukonić* (Creski muzej, Hrvaška) pa je elemente vzhodnega vpliva, ki se kažejo v cerkveni arhitekturi otokov Cres in Lošinj v času pokristjanjevanja, navezala na možnost vzhodnega vpliva pri pokristjanjevanju tega področja.

Signum salvatoris in njegove različne pojavne oblike na kovancih so bili predmet predavanja *Wolfgang Hahna* (Universität Wien, Avstrija). Na osnovi numizmatičnega gradiva je pokazal, kako so tri v zgodovini znana videnja odrešenjskega znamenja (leta 312, 348 in 419) vplivala na njegovo upodobitev na kovancih v podobi kristograma in v različnih oblikah križa. Krščanski simboliki na novcih in pečatih se je posvetil tudi *Ivan Jordanov* (Archaeological Institute, Bolgarija). Ob splošni ugotovitvi, da na novcih in pečatih od 4. do 6. stoletja upodobljeni krščanski simboli jasno slikajo proces širjenja krščanstva, je predavatelj opozoril tudi na dve pomembni razliki, ki jih moramo upoštevati pri proučevanju na novcih in pečatih prikazanih simbolov. Ker je bila pravica kovanja novcev izključno v rokah cesarja, se na njih predstavljene podobe spreminjajo počasneje kot podobe na pečatih, katerih lastniki so bili tudi visoki dostojanstveniki.

Paul Corby Finney (ZDA) se je podrobneje posvetil prikazu komponent, ki so na nekem področju vzbudile potrebo po določeni vrsti obrtnih izdelkov in omogočile njihovo pridobitev. Izdelki najvišje kakovosti in iz najfinejših materialov domačih ter tujih proizvajalcev so se stekali v Rim in Konstantinopol, centra politične ter vojaške moči, kjer so bili ponujeni pripadnikom najvišjih družbenih slojev. Mesta in vasi, kjer gospodarske dejavnosti ni dopolnjeval tudi politični vpliv, so kupcem plebejskega rodu ponujala izdelke srednje in nizke kakovosti iz manj kvalitetnih surovin, ki so jih po večini izdelovali domači proizvajalci. Romarski kraji, ki jih je predavatelj označil kot vplivno področje religije, so pritegnili pester krog potrošnikov. Ponujali so jim izdelke različne kakovosti, vendar so prevladovali izdelki iz slabših surovin, izdelani v delavnicah lokalnih proizvajalcev.

Philippe Pergola (Pontificio Istituto di Archeologia Cristiana, Italija) je opozoril na nekatera odstopanja in pomanjkljivosti v sedanjem stanju raziskav topografske podobe antičnih mest v obdobju krščanskih cesarjev. Medtem ko sta nam podobi Rima in Konstantinopla na osnovi natančnih raziskav dobro poznani, pa so naše predstave o nekaterih regionalnih središčih zaradi prostorsko omejenih raziskav in necelovitega upoštevanja ohranjenih virov lahko napačne in zavajajoče. Problem slabe raziskanosti manjših krajev v zaledju Efeza je izpostavila *Christine M.*

Thomas (University of California, ZDA), ki je na osnovi rezultatov izkopavanja v kraju Metropolis v Joniji orisala pomembno vlogo naselja v bizantinskem času vse do prihoda Turkov.

Mestu, ki ga je v nemškem protestantskem prostoru krščanska arheologija od svojega nastanka do danes zavzemala v odnosu do drugih ved, se je posvetil *Hanns Christoph Brennecke* (Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg, Nemčija). Krščanska arheologija je kot znanstvena disciplina izšla iz konfesionalnih polemik poreformatorske dobe. Svoj apologetski značaj je ohranila vse do 19. stoletja, pri čemer je že v 18. stoletju na njegovo mesto vse bolj stopalo nepolemično zanimanje za starinoslovje. Na protestantskih teoloških fakultetah je bila od 18. stoletja naprej prisotna kot pomožni predmet cerkvene zgodovine. To mesto je ohranila tudi, ko se je v času razsvetljenstva cerkvena zgodovina izvila iz okvirov dogmatike in se razvila v samostojno znanstveno zgodovinsko disciplino. V širšem prostoru je romantika s svojim zanimanjem za antiko prispevala k vse pomembnejši vlogi krščanske arheologije. V nemškem svetu pa je k slednjemu še pomembneje pripomoglo prepričanje pruskega vladarja Friderka Viljema IV., ki je v krščanski antiki videl zgled za izpeljavo načrtovane cerkvene reforme. Posledica tega prepričanja je bilo oblikovanje zgodnjekrščanske zbirke v Berlinu ter ustanovitve samostojnega Inštituta za krščansko arheologijo na berlinski Teološki fakulteti leta 1849. Tako se je začel proces osamosvajanja krščanske arheologije iz okvira drugih znanstvenih ved, ki še vedno ni zaključen, saj je danes na mesto teološke stopila filozofska fakulteta, znotraj katere nastopa krščanska arheologija kot del klasične arheologije, bizantinistike in umetnostne zgodovine.

Luciana Cuppo Csaki (Societas Internationalis Pro Vivario, ZDA) je na osnovi najnovjših arheoloških najdb ter podatkov, ki jih prinašajo pisani viri, določila lego Kasiodorovega samostana Vivarium na ozemlju z imenom Coscia di Staletti v bližini reke Alessi. Ob takšni opredelitvi lege je očitno, da samostan nikakor ni bil odmaknjen in samotni kraj, marveč je stal ob glavni poti, ki je povezovala Scylacium z Regijem in Sicilijo na jugu ter Rimom na severu. Obenem mu je predvideno mesto omogočalo nadzor nad maloštevilnimi pristanišči v zalivu Squillace ter prekomorsko povezavo s Sicilijo in Španijo na zahodu ter Grčijo na vzhodu. Takšna krajevna opredelitev samostana je povsem v skladu z rezultati, ki so jih prinesla proučevanja samostanskih ropkopisov in Kasiodorovih del ter kažejo na to, da so prvi nastajali pod vtisom različnih vplivov in da slednja niso bila pisana samo za menihe v Vivariju, marveč so bila namenjena širšemu krogu poslušalcev.

Rajko Bratož (Univerza v Ljubljani) je predstavil podobo razvoja meništva v podonavskih provincah in na Balkanu v času od konca 4. do konca 6. stoletja, kot nam jo sporočajo ohranjeni antični in srednjeveški pisani viri ter redka (večinoma zgolj domnevna) arheološka in epigrafska pričevanja. Prvim samostanom na ozemlju škofije Rouen v Franciji, ki so delovali v 6. in 7. stoletju, se je v svojem prispevku posvetil *Jacques Le Maho* (Université de Caen, Francija). *Angelina Vin* (Rusija) pa je z analizo besedišča dveh svetniških življenjepisov 6. stoletja, *Življenja Janeza Hasihaste* in *Dositejevega življenja*, prikazala predstave avtorjev obeh življenjepisov, Cirila iz Skitopole in Doroteja iz Gaze, o rasti in podobi idealnega asketa.

Vprašanje, ali je v Konstantinoplu Hagia Sofia obstajala že v Konstantinovem času, si je zastavil *Martin Wallraff* (Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn, Nemčija). Na mestu Justinijanove cerkve so arheološka izkopavanja dokazala obstoj zgradbe iz časa Teodozija II., medtem ko pisani viri nesporno poročajo, da je bila prva cerkvena stavba na tem mestu posvečena leta 360. Poročila pisanih virov o začetku gradnje so različna: mlajši viri jo pripisujejo Konstantinu Velikem, starejši viri pa o začetkih molče. Zato je predavatelj opozoril na tri že poznana dejstva. Viri poročajo, kako so v času gradnje Justinijanove cerkve z mesta, kamor so cerkev postavili, odstranili skupino kipov, ki jo moramo po vse verjetnosti razumeti kot del imperialno-astrološkega programa. Pomenljivo je tudi, da sta druga ob drugi stali dve cerkvi: Hagia Sofia in škofijska cerkev Hagia Ejrene, ter nenazadnje, da sta patrocinija obeh za 4. stoletje edinstvena in zahtevata posebno teološko razlago. Varstvo Modrosti in Miru je moralo imeti politični pomen, ki ga je potrebno razumeti v okviru politične vloge mesta. Na osnovi teh dejstev predavatelj domneva, da je obstajala Konstantinova Hagia Sofia, ki pa ni imela vloge krščanske škofijske cerkve in v Konstantinovem času morda tudi ni bila dograjena.

Matthias Günther (Nemčija) je opozoril na pomen, ki ga imajo dela treh apostolskih očetov, škofov Papije iz Hierapole, Ignacija iz Antiohije ter Polikarpa iz Smirne za proučevanje zgodovine krščanstva v Efezu v 2. stoletju. S primerjavo vsebin del vseh treh škofov z drugimi viri (Evezbij, Irenej) ter predvsem drugim in tretjim Janezovim pismom je poskušal identificirati osebo učitelja in

duhovnika Janeza iz Efeza ter opozoriti na veliko skrb za ohranjanje tradicije v okviru efeške krščanske skupnosti, ki jo izpričujejo pisma ohranjenih apostolskih očetov.

Franz Glaser (Landesmuseum für Kärnten, Avstrija) je predstavil način gradnje zgodnje-krščanskih cerkva v alpskem prostoru. Ustavil se je tudi ob fenomenu dvojnih cerkva, ki jih je povezal s sedeži škofij ali romarskimi kraji, znotraj višinskih utrjenih naselij pa s pomenom čaščenja relikvij. Opozoril je na spremenjene razmere v času gotske vladavine, ko zaradi prihoda gotskega arijanskega prebivalstva dve druga ob drugi stoječi cerkvi nista več medsebojno povezani, pač pa so se v njih ločeno sestajali pripadniki dveh različnih veroizpovedi, katoliške in arijanske.

Josef Rist (Nemčija) je prikazal vlogo apostolskega vikariata v Tesaloniki v 4. in 5. stoletju. Pomen mesta v cerkveni organizaciji se je krepil vzporedno z njegovo naraščajočo politično močjo. Po dokončni priključitvi diecez Dakije in Makedonije k vzhodnemu delu cesarstva leta 395 je makedonska prestolnica postala sedež pretorijanskega prefekta za Ilirik. Istočasna prizadevanja Rima za ustanovitev vikariata so se uspešno končala 17. junija 412. Vendar sta moč Konstantinopla in prizadevanja ilirskih škofov za avtonomijo od samega začetka ogrožala delovanje vikariata, katerega obstoj po krajšem obdobju sprave in sodelovanja s Konstantinoplom po koncilu v Halkedonu (451) v političnem in cerkvenem življenju ni imel več vidnejšega pomena. *Ekkehardt Weber* (Universität Wien, Avstrija) je opozoril na znamenja zgodnjega krščanstva, ki jih ob predstavitvi posameznih krajev beleži Tabula Peutingeriana. Čeprav predavatelj namen ni bil izpodbijanje že opuščene teze o vlogi karte kot vodila romarjev na pobožnih potovanjih, je z ugotovitvijo, da na karti ni zelo pomembnih romarskih krajev, kot sta Oljska gora in Betlehem, podkrepil prepričanje, da so znamenja zgodnjega krščanstva na Tabuli Peutingeriani samo topografski podatki.

Sabine Ladstätter (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Avstrija) je z najdbami ostankov amfor za shranjevanje vina in olja ter fine keramične sigillata posode znotraj višinskih utrjenih naselij na ozemlju province Noricum Mediterraneum utemeljila tezo, da je provinca še v 7. stoletju, verjetno tudi po prihodu Slovanov okoli leta 610, ohranjala trgovske stike z Mediteranom, ki jo je oskrboval z oljem, vinom in fino keramiko. V zelo odmevnem referatu je *Tomas Lehmann* (Westfälische Wilhelms-Universität Münster, Nemčija) poskusil opredeliti prvotno namembnost dvoranske stavbe, katere ostanke pod današnjo stolnico v Ogleju so arheologi izkopali pred stotimi leti. Stavbo, ki je bila zgrajena v prvi četrtini 4. stoletja, še danes različno razlagajo: kot skladišče, kot del cesarske palače ali pa kot prostor, kjer so se od vsega začetka zbirali kristjani. V razpravo o osnovni namembnosti stavbe se od vsega začetka zelo aktivno vključujejo nemški in italijanski znanstveniki. Medtem ko si prvi prizadevajo dokazati, da so bili izkopani prostori del cesarske palače, so drugi mnenja, da so bili prostori že na začetku namenjeni krščanski skupnosti. Avtor referata je ob navedbi argumentov obeh strani opozoril na pomanjkljivosti nemške teorije, ki po njegovem prepričanju temelji na napačnem razumevanju izkopanega gradiva.

Nekaj predavateljev se je posvetilo predstavitvi podobe širjenja in uveljavitve krščanstva na posameznih področjih. *Emilian Popescu* (Universität Bukarest, Romunija) je prikazal razvoj krščanstva na ozemlju današnje Romunije, *Vincenzo Ruggieri* (Pontificio Istituto Orientale, Italija) v antični provinci Kariji, *Vitalij Zubar* na Krimu ter Pavel Pibernik (Pontificio Collegio Sloveno, Italija) na ozemlju današnje Slovenije. Na slovensko ozemlje se je navezoval tudi prispevek *Slavka Ciglenečkega* (Inštitut za arheologijo ZRC SAZU). Zgodnjekrščanske stavbe na obravnavanem področju je glede na čas nastanka razvrstil na dve skupini: starejše stavbe, ki so zanesljivo obstajale od konca 4. do prvih desetletij 5. stoletja, ter mlajše stavbe, ki so bile zgrajene v drugi polovici 5. stoletja in so obstajale še v 6. stoletju. Pri skupini starejših cerkva v mestih in podeželskih vilah je nemogoče natančneje določiti čas izgradnje, medtem ko je možno dokaj natančno opredeliti čas, ko so bile cerkve opuščene ali uničene. Za mlajšo skupino cerkva je značilno, da so jih zgradili znotraj višinskih utrjenih naselij, zato je z njimi povezan tudi čas njihovega obstoja. Ker so te cerkve arheološko bolje raziskane, je mogoče pri njih razbrati tudi posamezne gradbene faze, ki jih je časovno težko opredeliti, nam pa razkrivajo spremembe v tlorisu in uporabni namembnosti posameznih prostorov.

O najnovejših odkritjih, ki so jih omogočila izkopavanja na področju antične Salone, so poročali *Emilio Marin* (Arheološki muzej v Splitu, Hrvaška) za izkopavanja na področju Salona-Marusinac ter *Franko Oreb* in *Tajma Rismondo* (Uprava za zaščito kulturne in prirodne baštine, Konservatorski odjel u Splitu, Hrvaška), ki sta predstavila rezultate izkopavanj na lokaciji »Ad basilicas pictas« v

Splitu. Tukaj so na kraju, kjer je v Trajanovem času stalo gledališče, odkrili ostanke sakralnega kompleksa, ki je bil verjetno zgrajen v 5. stoletju in je obstajal vse do propada antične Salone sredi 7. stoletja. Winfried Weber (Bischöfliches Dom- und Diözesanmuseum Trier, Nemčija) pa je govoril o novih najdbah v Trierju na mestu, kjer danes stojita katedrala in Marijina cerkev. Izkopavanja zadnjih let so pokazala, da na tem mestu druga ob drugi nista stali samo dve baziliki, pač pa je cerkveni kompleks, ki so ga dograjevali v več stopnjah, v 4. stoletju obsegal štiri bazilike, postavljene v obliki črke H. Na osrednjem prostoru med njimi je stal krstilni bazen. Še v 4. stoletju so kompleks deloma predelali in dozidali. Novim gradbenim posegom je mogoče slediti tudi v 5. in 6. stoletju. Nedavna izkopavanja so končno tudi potrdila obstoj Konstantinove bazilike v Ostiji, o kateri poroča življenjepis papeža Silvestra (Liber Pontificalis I, 183). Podoba bazilike je na osnovi dosedanjih izkopavanj predstavil *Franz Alto Bauer* (Deutsches Archäologisches Institut v Italiji).

Emmanuela Gounari (Grčija) in *Eugenia Chalkia* (Byzantine Museum, Grčija) sta analizirali vplive, ki so oblikovali kiparske izdelke na področju antičnih Filipov in Nikopole v Grčiji. *Emmanuela Gounari* je ugotovila, da so kipi iz 2. stoletja, ki so jih odkrili v Filipih, kljub zgodaj prisotnemu krščanstvu v mestu, izdelani povsem v duhu grško-rimske tradicije in ne kažejo nobenih znamenj krščanstva. Povsem očitno krščanski so šele kiparski izdelki iz 5. in 6. stoletja, ki so nastali pod vplivom vzorov iz Konstantinopla in so krasili dve cerkvi v mestu. *Eugenia Chalkia* se je posvetila kiparskemu okrasju treh cerkva v antični Nikopoli, glavnem mestu province Epirus Vetus. Odkrila je, da se v njem prepletajo vplivi zahodnega in vzhodnega sveta ter to prepletanje povezala z lego mesta, ki je bilo v administrativnem pogledu podrejeno Konstantinoplu, medtem ko so Rimu pripadale pristojnosti cerkvene jurisdikcije.

Med izdelki umetne obrti je *Lucina Vattuone* (Musei Vaticani, Vatikan) predstavila zbirko steklarskih izdelkov krščanske narave, ki jo hranijo ustanove v Vatikanu, *Meryem Acara* (Hacettepe Üniversitesi, Turčija) se je posvetila srebrnim krožnikom zgodnjekrščanskega obdobja in primerjavi izdelkov, ki so bili izdelani v delavnicah Rima in Konstantinopla, *Vera Zaleskaja* (The State Hermitage Museum, Rusija) je pregledala še neobjavljene primerke zgodnjekrščanske gliptike v Ermitažu, *Maria Čičikova* (New Bulgarian University, Bolgarija) pa je predstavila tri rezbarske izdelke v slonovini iz mesta Novae v provinci Moesia Secunda.

Carolyn S. Snively (Gettysburg College, ZDA) je primerjala pokopališča Rima in Konstantinopla. V Rimu so krščanska pokopališča vzdolž glavnih poti, ki so vodila iz mesta, in zelo pogosto leže v bližini ali nad grobom mučencev, ki jih je bilo v Rimu zelo veliko. V Konstantinoplu pa sta poznana samo dva mučenca: Akakios in Mokios. Mokiju posvečena cerkev, ki jo je dal sezidati Konstantin, stoji na Sedmem griču, kjer je bilo v času pozne antike tudi glavno konstantinopelsko pokopališče. Pokopališče je ležalo na ozemlju zahodno od mesta, ki je bilo zaradi lega mesta na polotoku tudi edino primerno za pokop v času, ko so oblasti prepovedovale pokop znotraj mestnega obzidja. Pokopališče rimskega in zgodnjekrščanskega obdobja v kraju Perisa na otoku Tera je predstavila *Eugenia Bendermacher-Geroussi* (Kulturministerium, Grčija), ki je pozornost namenila predvsem dvojnemu sklopu grobnih hiš obravnavane nekropole. *Pau Figueras* (Ben Gurion University of the Negev, Izrael) je opozoril na posebno oblikovanost nagrobnih kamnov v obliki oboka, ki so jih odkrili v bizantinski cerkvi v kraju Horvat Karkur 'Illit na jugu Izraela. Obliko nagrobnikov je povezal z uveljavljenim simboličnim pomenom oboka v odnosu do posmrtnega življenja. Obok predstavlja zvezdno nebo kot zeleno večno in srečno bivališče umrlega. Tak pomen so oboku pripisovale že predkrščanske kulture Egipčanov, Rimljanov (arcosolium) in Židov, od katerih so simboliko prevzeli tudi kristjani.

Donatella Nuzzo (Italija) je s študijem nagrobnega epigrafskega gradiva določila delež prebivalstva, ki so ga v Rimu v obdobju od 4. do 5. stoletja predstavljali tujci. V 55 % je lahko ugotovila, da je na napisu omenjena oseba prihajala iz vzhodne polovice cesarstva, 31 % prišlekov je prihajalo iz zahoda, za 14 % pa izvora ni bilo mogoče ugotoviti. Največji delež vzhodnjakov so predstavljali Sirci. Epigrafsko gradivo je za vir svojega proučevanja uporabila tudi *Nancy Gauthier* (Francija), ki je poskušala ugotoviti, v kolikšni meri je geopolitični položaj Salone vplival na življenje mesta in njegovih prebivalcev v času, ko sta se Vzhod in Zahod po delitvi cesarstva borila za prevladujoči vpliv na področju Ilirika.

V času vseh treh dni predavanj si je bilo na razstavnih panojih mogoče ogledati v obliki posterjev predstavljeno gradivo, ki je tako kot predavanja obsegalo zelo širok spekter tem različnih področij raziskovanja zgodnjega krščanstva. V programski sklop kongresa je bila vključena tudi

otvoritev razstave papirusne zbirke Avstrijske nacionalne knjižnice. Na njej so bili prikazani zelo dragoceni papirusni in pergamentni fragmenti iz Egipta, ki so jih v času od pozne antike do srednjega veka popisali z besedili Svetega pisma, apokrifnimi spisi, liturgičnimi besedili ter zapisi, pomembnimi za proučevanje zgodovine Cerkve in posvetnega življenja. Poleg zapisov na papirusu in pergamentu vsebuje zbirka tudi primerke napisov na žigih, nagrobnikih in lesenih tablicah, drobne predmete, zlasti glavnike in nakit, z vdelanimi krščanskimi simboli in podobami, ter dragocene fragmente tekstilnih izdelkov s krščanskimi motivi. V prostorih Inštituta za klasično arheologijo Univerze na Dunaju je bil na ogled prikaz začetkov in razvoja krščanske arheologije v Avstriji. Prikazano gradivo je obiskovalcem predstavilo pomembne osebe in inštitucije, ki so prispevale k razvoju te vede v avstrijskem prostoru.

Razvoj krščanstva ob podonavskem limesu na ozemlju današnje Avstrije je prikazala razstava Spodnjeavstrijskega deželnege muzeja za starejšo zgodovino v gradu Traismauer. Glavni poudarek razstave je bil namenjen mučeniški legendi svetega Florijana, Evgipijevemu Življenjepisju svetega Severina, zgodnjekrščanski Cerkvi na obravnavanem področju ter najdbam s krščanskimi motivi. Razstavo so si ogledali predvsem tisti, ki so se udeležili ene izmed treh pripravljenih strokovnih ekskurzij. Ta je udeležence popeljala po poti, ki so jo zarisali ohranjeni spomeniki iz obdobja zgodnjega krščanstva ob podonavskem limesu, na Koroškem in na vzhodnem Tirolskem. Druga zaključna štiridnevna ekskurzija je vodila v Turčijo, kjer so si udeleženci ogledali ostanke antičnega Efeza, medtem ko si je bilo ostanke antičnega Karnunta mogoče ogledati že prvi dan kongresa.

Ob predavanjih, razstavah in ekskurzijah so organizatorji za slehernega izmed številnih udeležencev pripravili bogato tiskovno gradivo, med katerim so bili tudi peti zvezek *Mitteilungen zur Christlichen Archäologie* ter kataloga k dvema izmed razstav (*Reinhardt Harreither, Renate Pillingner (Hg.): Frühes Christentum am österreichischen Donaulimes. Ausstellung im Niederösterreichischen Landesmuseum für Frühgeschichte im Schloß Traismauer, Wien 1999; Jutta Henner, Hans Förster, Ulrike Horak: Christliches mit Feder und Faden. Christliches in Texten, Textilien und Alltagsgegenständen aus Ägypten. Katalog zur Sonderausstellung im Papyrusmuseum der Österreichischen Nationalbibliothek aus Anlaß des 14. Internationalen Kongresses für Christliche Archäologie, Nilus, Bd. 3, Wien 1999*).

Po zaslugi skrbnih in prijaznih organizatorjev ter bogate vsebine programa, ki so jo sooblikovali aktivni udeleženci kongresa, je le-ta v prijetnem vzdušju vsem, ki smo bili tam, ob navezavi na že znano nudil obilo novih spoznanj in vprašanj ter spodbudo k nadaljnjemu delu.

Alenka Cedilnik

18. zborovanje Arhivskega društva Slovenije

Postojna, 29.9.–1.10.1999

Postojna je bila po desetih letih zopet gostiteljica slovenskih arhivistov, ki so se zbrali na svojem 18. strokovnem srečanju. Obravnavali so tri teme: evidentiranje arhivskega gradiva v arhivih zunaj Republike Slovenije, novosti v slovenski arhivski zakonodaji in arhivske informacijske sisteme. Zborovanje so pozdravili minister za kulturo Republike Slovenije Jožef Školč, mag. Vladimir Žumer, predsednik arhivskega društva Marijan Gerdej, predstavnik občine Postojna ter gostje, kolegi iz tujih arhivov, iz Avstrije, Hrvaške in Bosne.

Prvi dan zborovanja je bil namenjen obravnavanju evidentiranja arhivskega gradiva pomembnega za zgodovino Slovencev, ki se nahaja v arhivih zunaj meja Slovenije. Namen obravnavanja je bil, da bi dobili vpogled v to, kje in kaj arhivski delavci evidentirajo in koliko dela je bilo v ta namen opravljenega. Zvrstilo se je več referentov, ki so govorili o svojem delu in izkušnjah, žal pa je z referatom sodeloval le en sam raziskovalec. Pač pa smo v publikaciji, v kateri so bili objavljeni referati, prebrani na zborovanju, lahko zasledili še dve poročili raziskovalcev, ki sta govorila o svojih delovnih izkušnjah. Vprašanje, ki se vleče med slovenskimi raziskovalci in arhivisti že vse od prvih začetkov evidentiranja po tujih arhivih o tem, ali so za to delo primerni le raziskovalci ali pa ga uspešno, z vso odgovornostjo in zelo širokim pristopom odbiranja lahko